Ingliz tili ta’limida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish metodlari

Aripova Iroda Ikrom qizi
Tadqiqotchi, Termiz, O‘zbekiston
Irodaaripova77@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada tanqidiy fikrlash kompetensiyasini rivojlantirishda pedagogikdidaktik tamoyillar tegishli metodlar orqali amaliyotga tatbiq etiladi. Metodlarni tanlashda o‘quv maqsadi, talabalarning tayyorgarlik darajasi, til ko‘nikmalari va topshiriqning mazmuni hisobga olinishi kerak.

Kalit so‘zlar: munozara, mazmun, maqsad, ta’lim, vaziyat, tanqidiy fikrlash, muammoli vaziyat

In this article, pedagogical and didactic principles for developing critical thinking competence are implemented in practice through appropriate teaching methods. The selection of methods should take into account learning objectives, students’ levels of preparedness, language skills, and the content of the tasks.

Keywords: discussion, content, objective, education, situation, critical thinking, problem situation.

В данной статье педагогические и дидактические принципы развития компетенции критического мышления реализуются на практике посредством соответствующих методов обучения. При выборе методов необходимо учитывать цели обучения, уровень подготовленности студентов, языковые навыки и содержание заданий.

Ключевые слова: дискуссия, содержание, цель, образование, ситуация, критическое мышление, проблемная ситуация.

Muammoli savollar usuli. Ushbu usul talabalarni tayyor ma’lumotni takrorlashdan ko‘ra, muammoni tahlil qilishga yo‘naltiradi. Masalan, “Does technology always improve learning?” savoli turli nuqtayi nazarlarni aniqlash, dalillar izlash va shart-sharoitlarni hisobga olgan holda xulosa chiqarish imkonini beradi.

Debat va munozara. Debatlar talabalarning argument tuzish, qarshi dalillarni tahlil qilish, mantiqiy izchillikni saqlash va fikrni ingliz tilida ravon ifodalash ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Bunda baholash mezonlari faqat grammatik to‘g‘rilikni emas, balki dalillarning sifati, xulosalarning asoslanganligi va muqobil qarashlarga munosabatni ham qamrab olishi lozim.

Keys-stadi. Pedagogik vaziyatlar tahlili bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy muammolarni aniqlash, bir nechta yechimni ko‘rib chiqish va maqbul qarorni asoslashiga yordam beradi. Masalan, ingliz tili darsida guruhdagi ayrim o‘quvchilar faol, boshqalari esa sust qatnashayotgan vaziyat beriladi. Talabalar muammoning ehtimoliy sabablarini aniqlab, har bir yechimning afzalliklari va cheklovlarini baholaydilar.

Matnni tanqidiy o‘qish. Ushbu metodda talaba matnning asosiy g‘oyasini aniqlash bilan cheklanmaydi. U muallifning maqsadini, dalillarini, yashirin taxminlarini, dalillarning yetarliligini va muqobil talqinlarni ham ko‘rib chiqadi. Natijada o‘qish jarayoni mazmunni tushunishdan mustaqil tahlil va baholashga tomon rivojlanadi.

Refleksiv yozuv. Talabalar mashg‘ulot yakunida o‘z xulosalari, foydalanilgan dalillar, yuzaga kelgan qiyinchiliklar va keyingi faoliyat uchun belgilangan vazifalarni yozma ravishda qayd etadilar. Bu usul fikrlash jarayonini anglash va o‘z-o‘zini nazorat qilish ko‘nikmalarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Loyiha asosida o‘qitish. Talabalar muayyan mavzu bo‘yicha axborot to‘playdi, manbalarni taqqoslaydi, muammoni aniqlaydi va natijalarni ingliz tilida taqdim etadi. Loyiha jarayonida ma’lumotlarni saralash, vazifalarni taqsimlash, qarorlarni asoslash va yakuniy mahsulot sifatini baholash kabi ko‘nikmalar birgalikda rivojlanadi.

Ushbu metodlarning samaradorligi ularni maqsadga muvofiq tanlash, izchil tashkil etish va aniq baholash mezonlari bilan qo‘llab-quvvatlashga bog‘liq. Har qanday interfaol topshiriq avtomatik ravishda tanqidiy fikrlashni rivojlantirmaydi; buning uchun topshiriqning o‘zi tahlil, dalillash, taqqoslash yoki asoslangan qaror qabul qilishni talab etishi kerak.

Tanqidiy fikrlash kompetensiyasini rivojlantirish jarayoni natijalarni aniqlash va tahlil qilish bilan uzviy bog‘liq. Baholash faqat yakuniy javobning to‘g‘riligini tekshirish bilan cheklanmasligi, balki talabaning fikrlash jarayoni, dalillardan foydalanishi va o‘z xulosalarini qay darajada asoslay olishini ham qamrab olishi lozim.

Baholash mezonlari quyidagi ko‘rsatkichlar asosida ishlab chiqilishi mumkin:

Axborotni tahlil qilish — asosiy g‘oya, muhim dalillar va muammoli jihatlarni aniqlash.

Dalillarni baholash — ma’lumotlarning ishonchliligi, dolzarbligi va xulosaga mosligini tekshirish.

Mantiqiy xulosa chiqarish — sabab-oqibat munosabatlarini aniqlash va xulosalarni dalillar bilan bog‘lash.

Muqobil qarashlarni hisobga olish — turli pozitsiyalarni taqqoslash va qarshi dalillarni tahlil qilish.

Kommunikativ asoslash — o‘z fikrini ingliz tilida aniq, izchil va dalillarga tayangan holda ifodalash.

Refleksiya — o‘z faoliyatini baholash, xatolarni aniqlash va fikrini zarur hollarda qayta ko‘rib chiqish.

Mazkur ko‘rsatkichlar asosida analitik rubrikalar, portfolio, o‘zaro baholash, yozma topshiriqlar va pedagogik keyslar orqali talabalarning rivojlanishi kuzatilishi mumkin. Baholash mezonlari mashg‘ulot boshida talabalar bilan muhokama qilinsa, ular kutilayotgan natijalarni yaxshiroq tushunadilar va o‘z faoliyatlarini ongli ravishda rejalashtiradilar.

Bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarida tanqidiy fikrlash kompetensiyasini rivojlantirishning shartli pedagogik-metodik modelini quyidagi ketma-ketlikda ifodalash mumkin:

Modelning boshlang‘ich bosqichida o‘quv maqsadi va kutilayotgan natijalar aniqlanadi. Keyingi bosqichda talabalarning intellektual faolligini rag‘batlantiruvchi muammoli vaziyat yaratiladi. Axborotni izlash va tahlil qilish jarayonida talabalar dalillarni ajratadi, ularning ishonchliligini baholaydi hamda turli pozitsiyalarni taqqoslaydi. Shundan so‘ng mustaqil xulosa ishlab chiqilib, u ingliz tilida og‘zaki yoki yozma shaklda asoslanadi. Yakuniy bosqichda talaba o‘z faoliyatini tahlil qiladi, o‘qituvchi va tengdoshlar fikr-mulohazasi asosida keyingi rivojlanish yo‘nalishlarini belgilaydi.

Ushbu modelning amaliy ahamiyati tanqidiy fikrlashni til o‘rganishdan ajratmasdan, ingliz tilida o‘qish, yozish, tinglab tushunish va gapirish faoliyatlari bilan integratsiyalash imkoniyatida namoyon bo‘ladi.

Tanqidiy fikrlash kompetensiyasini rivojlantirishga doir nazariy qarashlar pedagogik va didaktik tamoyillarning o‘zaro bog‘liqligini ko‘rsatadi. Shaxsga yo‘naltirilganlik, muammolilik, faoliyatga yo‘naltirilganlik va refleksivlik ta’lim jarayonining pedagogik yo‘nalishini belgilasa, ilmiylik, tizimlilik, nazariya va amaliyot birligi, tushunarlilik hamda mustaqillik tamoyillari uning didaktik tashkil etilishini ta’minlaydi.

Ingliz tili ta’limida ushbu tamoyillarni amalga oshirish uchun til ko‘nikmalari va intellektual faoliyatni o‘zaro uyg‘unlashtirish zarur. Masalan, munozara davomida talaba bir vaqtning o‘zida ingliz tilidagi kommunikativ vositalardan foydalanadi, dalillarni baholaydi, muqobil fikrlarga javob beradi va o‘z pozitsiyasini asoslaydi. Biroq topshiriqning til jihatidan murakkabligi fikrlash maqsadini cheklab qo‘ymasligi kerak. Shu sababli til tayanchlari va metodik ko‘rsatmalarni maqsadga muvofiq taqdim etish muhimdir.

Shuningdek, tanqidiy fikrlashni baholashda talabaning faqat yakuniy xulosasiga emas, balki xulosaga olib kelgan fikrlash jarayoniga ham e'tibor qaratish lozim. Dalillarni qanday tanlagani, qarama-qarshi nuqtayi nazarlarni qay darajada hisobga olgani va o'z xulosasini qanday asoslagani uning kompetensiyasini chuqurroq tahlil qilish imkonini beradi.

Mazkur maqolada taklif etilgan tamoyillar va metodik model nazariy-metodologik xususiyatga ega. Ularning muayyan oliy ta'lim muassasasi sharoitida samaradorligini aniqlash uchun tajriba-sinov ishlarini tashkil etish, boshlang'ich va yakuniy ko'rsatkichlarni taqqoslash hamda natijalarni tegishli statistik usullar yordamida tahlil qilish talab etiladi.

XULOSA

Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarida tanqidiy fikrlash kompetensiyasini rivojlantirish zamonaviy pedagogik ta'limning muhim vazifalaridan biridir. Ushbu kompetensiya axborotni tahlil qilish, dalillarni baholash, muqobil qarashlarni taqqoslash, mustaqil xulosa chiqarish, fikrni asoslash va o'z faoliyatini refleksiv nazorat qilish kabi o'zaro bog'liq ko'nikmalarni qamrab oladi.

Tahlil natijasida tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning muhim pedagogik tamoyillari sifatida shaxsga yo'naltirilganlik, muammolilik, faoliyatga yo'naltirilganlik, dialog va hamkorlik hamda refleksivlik ajratildi. Didaktik tamoyillar esa ilmiylik va dalillarga asoslanganlik, tizimlilik va izchillik, nazariya va amaliyot birligi, tushunarlilik va differensiallashtirish, mustaqillik va ijodkorlikni qamrab oladi.

Ushbu tamoyillarni ingliz tili ta'limiga integratsiyalash muammoli savollar, munozaralar, debatlar, keys-stadi, matnni tanqidiy o'qish, refleksiv yozuv va loyiha asosida o'qitish kabi metodlar orqali amalga oshirilishi mumkin. Bunda topshiriqlar talabalarni faqat til birliklarini o'zlashtirishga emas, balki ularni mazmunli kommunikativ vaziyatlarda tahlil qilish, baholash va mustaqil qaror chiqarishga yo'naltirishi zarur.

Shunday qilib, tanqidiy fikrlash kompetensiyasini rivojlantirish bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini kuchaytirish, ularning metodik qarorlarini asoslash va o'quvchilarning mustaqil fikrlashini qo'llab-quvvatlash imkoniyatlarini kengaytiradi. Mazkur yo'nalishning amaliy samaradorligi esa tizimli pedagogik sharoitlar, maqsadga muvofiq topshiriqlar, refleksiv faoliyat va aniq baholash mezonlarining uyg'unligiga bog'liq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

Dewey, J. How We Think: A Restatement of the Relation of Reflective Thinking to the Educative Process. — Boston: D. C. Heath, 1933.

Facione, P. A. Critical Thinking: A Statement of Expert Consensus for Purposes of Educational Assessment and Instruction. — Millbrae, CA: The California Academic Press, 1990.

Ennis, R. H. The Nature of Critical Thinking: An Outline of Critical Thinking Dispositions and Abilities. — 2011.

Halpern, D. F. Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking. 5th ed. — New York: Psychology Press, 2014.

Brookfield, S. D. Teaching for Critical Thinking: Tools and Techniques to Help Students Question Their Assumptions. — San Francisco: Jossey-Bass, 2012.

Paul, R., Elder, L. The Miniature Guide to Critical Thinking Concepts and Tools. — Foundation for Critical Thinking, 2014.

Richards, J. C., Rodgers, T. S. Approaches and Methods in Language Teaching. 3rd ed. — Cambridge: Cambridge University Press, 2014.

Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment — Companion Volume. — Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2020.